

WILLY DELVA: TEN AFSCHEID

„Il appartenait à ce type d'esprits, si rares, qui, possédant à fond une spécialité, la voyant pour ainsi dire du dedans, et d'un point de vue inaccessible aux profanes, gardent cependant le sens de sa valeur relative dans l'ordre des choses, la mesurent en termes humains." (M. YOURCENAR, *Mémoires d'Hadrien*)

Zeventien jaar na de oprichting van het *Tijdschrift voor Privaatrecht* treuren wij om het tragisch heengaan van een mederedacteur van het eerste uur, Willy Delva.

Eigenlijk zou men de archieven reeds moeten raadplegen, want zeventien jaar zijn ook in het leven van een tijdschrift reeds een hele tijd om met precisie terug te kunnen keren naar het prille begin van het *Tijdschrift voor Privaatrecht*.

De definitieve doorbraak van de Nederlandstalige rechtswetenschap behoeft in de zestiger jaren nog een driemaandelijks tijdschrift, dat precies daarom minder op de dagelijkse actualiteit zou moeten inspelen, doch vooral wetenschappelijk bijdragen van hoog niveau zou dienen af te leveren, waarbij de onmiddellijke betekenis voor de praktijk niet diende te prevaleren. De attractiviteit voor de abonneuten zou voornamelijk liggen in kritische overzichten van rechtspraak op alle domeinen van het privaatrecht, overzichten die toen en nu een unicum zijn in de Nederlandstalige vakpers.

Gegroeid uit de *Algemene Practische Rechtsverzameling*, kon het niet anders dan dat in de schoot van deze vereniging zou uitgekeken worden naar een ploeg, die de redactionele leiding zou waarnemen.

Het was Professor Jan Ronse, die mij als jong geaggregeerde aanzette om wat hij heette *de spil* van dit alles te worden. Dit eervol aanbod kon ik enkel aanvaarden zo ik mocht omringd worden door een groep ervaren juristen, die oordeelkundig het redactionele *fiat* zouden kunnen geven voor de bijdragen die ons zouden bereiken.

Daar wij extra het interuniversitair karakter wilden beklemtonen, kwam het erop aan een *team* samen te stellen dat representatief was voor de drie toenmalige rechtsfaculteiten in Vlaanderen.

Het stond in de sterren geschreven dat dit trio zou bestaan uit Jacques Matthijs (V.U.B.), Jan Ronse (K.U.L.) en Willy Delva (R.U.G.). Dat zij Gen-

tenaars waren, was misschien niet doorslaggevend, doch droeg bij de start ongetwijfeld bij tot een snelle bereikbaarheid met het oog op een goede aanloop.

Met Jan Ronse en Willy Delva had ik reeds eerder mogen samenwerken in een *Kroniek van Tijdschriften* die gedurende enkele jaren in het *Rechtskundig Weekblad* mocht opgenomen worden (1952-1953, 1953-1954, 1954-1955).

Professor Ronse was voor mij toen reeds vanuit een persoonlijke relatie, die tijdens de universiteitsjaren was gegroeid, een goede vriend; Willy Delva kende ik amper en leek toen vrij ongenaakbaar; Jacques Matthijs was ook procureur-generaal, hetgeen automatisch voor mij in die tijd een zekere afstand betekende.

Na zeventien jaar mag ik getuigen dat er geen directeur van een tijdschrift is die tegelijk het onbeperkt vertrouwen genoot van zijn redactie en tegelijk op de nooit aflatende medewerking van dezelfde redactie mocht rekenen.

Hoe dikwijls gebeurde het niet dat Willy Delva de zondagavond een door hem eigenhandig — met dat vaste, sierlijke en nooit aarzelend geschrift — verbeterd manuscript kwam terugbezorgen met zijn *fiat*, een *fiat* dat soms mogelijk werd precies dank zij de door hem aangebrachte wijzigingen.

De eerste bijdragen waren bovendien van de hand van redactieleden en stonden meteen formeel model voor het wetenschappelijk én rechtspraktisch gehalte van een tijdschrift dat zijn plaats diende te veroveren.

Tijdens diezelfde zeventien jaar mocht de redactie een vriendenkring worden van juristen die bezield bleven door het enthousiasme van het eerste uur.

Deze vriendenkring hadden wij op foto moeten vereeuwigen. Het was Willy Delva — had hij enig voorgevoel? — die mij bij het derde lustrum in maart 1979 influisterde dat wij van de voltallige redactie- en adviesraad nu eindelijk een groepsfoto zouden moeten maken. Het is helaas niet gebeurd!

Nu wij een van onze dierbare redacteurs hebben verloren, overvalt ons allen — en hierbij hebben de trouwe adviesleden uit Nederland zich aangesloten — een wee gevoel van onmacht: op het hoogplateau van de Nederlandstalige rechtswetenschap in Zuid en Noord is het killer geworden.

Jan Ronse heeft reeds in het *Rechtskundig Weekblad* van 1 september 1980 een *In Memoriam Willy Delva* geschreven, waarin ook verschillende personalia voorkomen evenals een uitvoerige bibliografie.

Het is niet mijn bedoeling gegevens die elders terug te vinden zijn (zie ook *Liber memorialis* van de Rijksuniversiteit te Gent, alsook het Gedenkboek van 100 jaar Vlaamse Conferentie te Gent) nog eens in herinnering te brengen. Veeleer wil ik pogen enkele facetten van deze rijke persoonlijk-

heid te belichten, hoewel ik mij maar al te best bewust ben van de ontoereikendheid van deze poging.

Bij het schrijven van dit *In Memoriam* overviel mij steeds het gevoel dat achter elke activiteit en elke publicatie van Willy Delva naar de mens die erachter schuilging moest worden gezocht, niet om in het anecdotische te vervallen of privéterreinen te betreden, maar ergens dan toch met de illusie een geliefde dode ook op die wijze verder te laten leven voor zijn vrienden, zijn oud-studenten en het nageslacht.

Niemand heeft beter dit gevoel vertolkt dan T.S. Eliot, naar aanleiding van de dood van Virginia Woolf, toen hij schreef: „*It seems to me that when a great writer dies — unless he has already long outlived his life — something is in danger of vanishing which is not to reappear in the critical study, the fulllength biography, or the anecdotal reminiscences. Perhaps it is something that cannot be preserved or conveyed: but at least we can try to set down some symbols which will serve to remind us in future that there is something lost, if we cannot remember what; and to remind a later generation that there is something they do not know, in spite of all their documents, even if we cannot tell them what...*”

*

* *

Willy Delva was eerst en vooral advocaat, niet alleen in de chronologische volgorde van zijn levensetapes, maar ook omdat hij met al zijn vezels aan dit unieke beroep was gehecht. Daarom wellicht was zijn onderricht zo voortreffelijk, omdat het vanuit de praktijk was gegroeid en meteen bedoeld was om rechtspractici behoorlijk op het beroepsleven voor te bereiden.

Wie hem de behartiging van zijn belangen toevertrouwde, was verzekerd van een correcte en deskundige verdediging. Dat hij een der eersten was om te Gent (januari 1967) een echte associatie uit te bouwen, bewees dat hij dit beroep uit het artisanale stadium wilde halen om er ook efficiëntie en slagkracht aan te geven. Een advocatenassociatie diende volgens hem uiteindelijk uit te monden in een grote service-entiteit waarin alle verwante beroepen zouden worden geïntegreerd (*Naar een interprofessionele associatie of interdisciplinaire service-entiteit, R.W., 1975-1976, 2257 e.v.*).

Wie hem als tegenstrever ontmoette voelde zich als het ware gedwongen om op een hoger niveau te gaan staan en zijn dossier op een meer dan gebruikelijke wijze in te studeren.

Het was dan ook niet te verwonderen dat het zijn vurige wens was om terug zijn advocatentoga te kunnen dragen na een langdurig decanaat, dat hem zes jaar van de balie had verwijderd gehouden (1972-1978). Daarom deed

het hem zo'n pijn enkele maanden vóór zijn overlijden het actieve balieleven te moeten vaarwel zeggen...

Voor de buitenwereld was hij „professor” Delva, een indrukwekkende verschijning die imponeerde, beleerde en gezag afdwong en die zich met een opmerkelijke snelheid een oordeel kon vormen over moeilijke rechtsvragen. Voor diegenen die hem beter mochten leren kennen was hij de man met een relativiserende wijsheid, een hartelijke humor, de opmonterende kwinkslag en de trouwe vriendschap.

De studenten die hem als professor mochten meemaken getuigen van zijn eminente doceerwijze: klare, overzichtelijke structuur met tal van illustrerende voorbeelden uit de praktijk. Hij slaagde erin elke zaterdagmorgen (!) drie uur lang in het overvolle auditorium C van de Blandijnberg honderden aandachtige eerste kandidatuurstudenten te boeien, zonder dat hij ooit enige aanwezigheidscontrole diende te verrichten.

Meteen stelde hij goed-gedocumenteerde handboeken ter beschikking, die accuraat werden bijgehouden, bijzonder bruikbaar waren voor de studie en later nog voor de praktijk uitstekende diensten konden bewijzen.

Jaarlijks ondervroeg hij wekenlang honderden studenten, met een volgehouden aandacht die elke ongelijkheid schuwde. Hij was veeleisend en streng, doch zelfs bij diegenen die niet slaagden was er niemand die kon zeggen dat zijn *onvoldoende* onverdiend was.

Dat dit alles wel eens als strak en autoritair werd bestempeld, kan moeilijk verbazing wekken. Doch zelfs wie zijn formele optreden bekritiseerde, bleef zijn gezag, dossierkennis en objectiviteit waarderen.

Voor de studenten was hij buitendien de leider van de pleitoefeningen, die langs deze studentenactiviteit om de werking van het V.R.G. volgde en stimuleerde.

Discreet wist hij moeilijkheden op te vangen en zonder veel omhaal van woorden kon hij helpen waar het nodig bleek.

Bovenal kon hij vertellen. Was het niet Schoordijk die in een interview voorhield dat een goed prof een stukje moet acteren en vertellen in het genre van Toon Hermans.

Deze gave bezat Delva in de hoogste mate. Ik heb niet het voorrecht genoten hem als lesgever en leermeester te hebben gekend — ik beëindigde mijn rechtsstudies net één jaar voor hij benoemd werd — doch ik heb hem wel enkele malen als lesgever mogen meemaken.

Hierbij zal me bovenal de slotles van de Francqui-leerstoel aan de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius te Antwerpen in 1975 steeds levendig bijblijven.

Vooraleer zijn pleidooi ter herziening van het Belgisch burgerlijk wetboek

— o, hoezeer was hij niet aangewezen om één van de commissarissen voor dat nieuwe Belgische B.W. te worden — in te zetten, beschreef hij in geuren en kleuren — en dit laatste in zijn meest letterlijke betekenis — de *Code Napoleon* en wat er vandaag van was overgebleven. De Napoleontische *Code Civil* werd vergeleken met een oude eiken kleerkast, pronkstuk van de familie, waarin pêle-mêle waren opgehangen sommige klederen uit het *Ancien régime*, die vanuit Napoleon's tijd, die van de *belle époque* met de kraagjes, de snoertjes en de knoppen, die van de *fin de siècle*, die van de *gay twenties* en die van de *golden sixties*. Dit alles om aan te tonen dat ons huidige burgerlijk wetboek na 170 jaar elke coherentie verloren had!

Dit pleidooi voor de herziening van het burgerlijk wetboek hernam hij in het Thorbeckecollege te Leiden in 1977 (*De metamorfose van het Belgisch civiel recht*), maar de lectuur verbleekt bij de tomeloze fantasie van het gesproken woord. Een tomeloze fantasie die men ook in zijn tafelredes bij elk lustrum van het T.P.R. of bij andere gelegenheden kon terugvinden.

En toen ik in de kerk tijdens de begrafenisplechtigheid een van de kleinzootjes hartstochtelijk zag snikken, heb ik mij ingebeeld dat het was omdat hij zijn beste verteller ten grave droeg...

Dat Willy Delva met vaste hand de Gentse rechtsfaculteit gedurende zes jaar geleid heeft, is een bekende geschiedenis. Want wie nu in de gangen van de Gentse rechtsfaculteit rondloopt, heeft soms het gevoel dat hij ergens nog de zware, afgemeten stap van pro-decaan Delva hoort. De faculteit was hij en hij was de faculteit... En dat hij tot de hoogste universitaire functie zou zijn opgeklommen, indien sommigen hun achterdocht voor sterke persoonlijkheden op een andere wijze hadden geuit, weet ook iedere onbevooroordeelde collega.

Minder bekend is wellicht het feit dat onder zijn decanaat aan een permanente interfacultaire samenspraak gestalte werd gegeven door het institutionaliseren van de decanenvergadering der Vlaamse rechtsfaculteiten. Hij kon hieraan, mede dank zij het feit dat hij de oudste collega onder de decanen was, de nodige impulsen geven.

Hierbij wist hij ervoor te zorgen dat ook de zogeheten kleine instellingen (UFSIA en UFSAL) werden opgenomen in deze decanenclub, en dat gemeenschappelijke problemen in onderlinge samenwerking werden behandeld. Bij de voorbereiding van de adviezen der decanenvergadering (december 1976) m.b.t. de beruchte ontwerpen over de academische graden — waarom willen sommigen steeds maar in dit land de enige grondstof die we bezitten, vernietigen? — waren de tussenkomsten van Willy Delva beslissend.

Het meest recente geesteskind van Willy Delva, waren de postuniversitaire lessencycli, waarin bijscholing van rechtspractici werd beoogd.

De recyclage is niet van vandaag. Zij geschiedde meestal ter gelegenheid van een nieuwe wetgeving — men denke aan de cycli gewijd aan het gerechtelijk wetboek of de nieuwe wet op de arbeidsovereenkomsten —, een speciale herdenking — zoals bv. 150 jaar Belgische Grondwet —, of een bepaald actueel gebeuren.

Doch nooit was men aan een systematische inplanting toe van de recyclage in het leven van de universiteit.

Vroeger sporadisch georganiseerd in de schoot van het hof van beroep te Gent ten behoeve van de magistraten van het rechtsgebied, eerst op initiatief van ons mederedactielid Jacques Matthijs, toenmalig Procureur-generaal, en in samenwerking met Eerste Voorzitter Etienne Veroustraete.

Later werd een systematische aanpak gewenst met een soort permanente vorming. Aan Willy Delva werd de taak toevertrouwd hiervan de motor te zijn, terwijl Eerste Voorzitter Frans Van Parys zich speciaal inzette om de nood aan recyclage voornamelijk ingang te doen vinden op het niveau van het justitiebeleid enerzijds en op het niveau van de rechtspractici anderzijds.

Deze postuniversitaire cyclussen gegroeid uit voormelde Gentse initiatieven werden dan geleidelijk uitgebouwd in interuniversitair verband. De definitieve start van de cycli, zoals zij thans lopen, werd gegeven in oktober 1974.

Telkens werd de reeks tweemaal georganiseerd, de eerste maal te Gent voor de rechtspractici van Oost- en West-Vlaanderen, de tweede maal om beurten te Leuven, Brussel of Antwerpen voor de rechtspractici van Brabant, Antwerpen en Limburg.

Dat de eerste reeks gewijd was aan het gezinsrecht zal niemand verbazen wanneer men weet dat personen- en familierecht de geliefkoosde rechts-tak was van Willy Delva.

Nadien volgden in 1975 het strafrecht, in 1976 het sociaal recht, in 1977 het huwelijksvermogensrecht, in 1978 het handels- en economisch recht, in 1979 het procesrecht. Enkele weken vóór zijn overlijden drukte hij bij mij nog zijn zorg uit over de voortzetting van dit belangwekkend initiatief. Hij was blij te mogen vernemen, dat in afwachting van zijn terugkeer — zo hoopte hij — voor 1980 een cyclus publiekrecht zou worden georganiseerd.

Voor hem was dit initiatief de uitdrukking van een blijvende zorg om de kwaliteit van de juristen in Vlaanderen op peil te houden; dit diende te geschieden én door een eigentijds universitair onderricht, en tevens door bestendige informatie over de ontwikkeling van het recht niet alleen ten

behoefte van zijn oudstudenten, maar ook van alle rechtspractici in Vlaanderen. Voor hem was er geen scheiding denkbaar tussen theorie en praktijk, het woord van René Demogue indachtig: „Le droit n'est pas fait pour les besoins de l'esprit, mais pour des réalités sociales”.

Het was diezelfde blijvende zorg om een keurig rechtsleven dat hem de raadsman maakte van het Belgisch notariaat, waarvan hij de blijvende waarde kritisch, doch onverdeeld wist te onderstrepen.

Dezelfde zorg ook die er hem toe dreef te zoeken naar een eigentijdse en aangepaste uitgave van een burgerlijk wetboek. Het is merkwaardig hoe in het jaar 1964, toen het T.P.R. van start ging, én Willy Delva én Jan Ronse onafhankelijk van elkaar en toch tegelijkertijd dachten aan de uitgave resp. van een burgerlijk wetboek en een wetboek van koophandel. Ieder had een eigen opvatting, Willy voorzichtig en rechtlijnig, Jan meer onstuimig en alomvattend. Zij vonden elkaar in wat later de reeks tweetalige wetboeken Story-Scientia zou worden. Het was de start voor een der grootste juridische realisaties in Vlaanderen, toen de codices nog steeds uitsluitend franstalig werden uitgegeven.

En midden dit alles werd geschreven en gepubliceerd. Wie de indrukwekkende bibliografie overloopt (*R.W.*, 1 september 1980), kan zich rekenschap geven van een opmerkelijke veelzijdigheid: algemene rechtsleer, burgerlijk recht, bouwrecht, medisch recht, professioneel recht, notarieel recht en administratief recht. En buitendien werd dit alles geschreven in een sierlijke Nederlandse taal, wat alleen mogelijk was — sommige manuscripten bewezen het — door een telkens schrijven, schrappen en herschrijven. De zorgvuldigheid bij Delva betrof immers ook en niet in het minst de vorm waarin het wetenschappelijk product werd aangebracht.

Men kan, zo dunkt het mij, in het werk van Delva goeddeels vier grote denkcategorieën onderscheiden, de dogmatisch-wetenschappelijke, de rechtspraktische, de rechtsfilosofische en de buitenjuridische.

Persoonlijk heb ik steeds gedacht dat hij het meest zich-zelf was in de twee laatste hoewel velen wellicht — en waarschijnlijk terecht — hem vooral kennen als de jurist die op een klare, inzichtelijke en systematische wijze het recht wist te ordenen, toe te lichten en hierover te informeren.

Misschien en dat is wellicht de meest plausibele verklaring, vindt men bij Delva verschillende fases in het rechtsdenken terug en genoot ik het voorrecht hem beter te leren kennen in de fase, waarin hij meer en meer het dogmatische oversteeg.

Tot de eerste reeks van gemelde denkcategorieën, behoort ongetwijfeld het proefschrift ter verkrijging van de graad van geaggregeerde van het hoger onderwijs, hetwelk gewijd was aan het huwelijksvermogensrecht:

„Het huwelijksvermogensstelsel van scheiding van goederen met gemeenschap van aanwinsten”. De tragiek wil dat het pas enkele maanden vóór zijn overlijden was (K.B. 29 augustus 1979) dat Delva officieel met het doceren van de cursus huwelijksgoederenrecht werd belast.

Gemelde thesis kan nog steeds model staan als klassiek proefschrift in de volle betekenis van het woord: een logisch-gestructureerd geheel, een indrukwekkend bibliografisch instrumentarium, een keurig afgewogen Nederlands, een pedagogische voorstellingswijze door vele paragrafen in vraagvorm te laten aanvangen, een kritisch-dogmatische benadering van het huwelijksvermogensrecht en een uitgebreid formulier ten behoeve van de praktijk.

Last but not least, dient men de eerlijkheid en de moed te bewonderen van de jonge aggregandus die na een uitputtend onderzoek tot de bevinding komt dat het bestudeerde stelsel meer nadelen dan voordelen biedt en derhalve „moet afgeraden worden” (o.c., nr 152, blz. 321). Deze twee wezenlijke karaktertrekken hebben derhalve van bij de aanvang ook zijn wetenschappelijk oeuvre getekend.

Nadat twintig jaar lang in diezelfde geest wordt gepubliceerd ontstaat dan in de zeventiger jaren een hele reeks bijdragen, waarin op een zeer persoonlijke wijze de ontwikkelingen die zich sinds meer dan 150 jaar in het burgerlijk wetboek hebben voorgedaan, worden geanalyseerd en kritisch beoordeeld.

Het begint met de bijdrage in de feestbundel René Victor (*Opties voor een moreel verantwoord huwelijksrecht*) en bereikt zijn hoogtepunt in *Honderd jaar burgerlijk recht* (in *De Vlaamse Conferentie der ballie te Gent 1873-1973*) en in het in 1977 te Leiden gehouden Thorbeckecollege (*De metamorfose van het Belgische civielrecht*).

Op een bijzonder indringende wijze wist Delva hier tegelijk een meesterlijke synthese te geven van anderhalve eeuw burgerlijk recht, de noodzakelijke morele ossatuur van deze rechtstak te onderstrepen en voor de toekomst een hoopvolle prognose te formuleren: „Toch blijkt het me zeker dat, waar het etische meer en meer de nieuwe civiele rechtsordening doordrenkt, en waar etische concepten het merg worden van veel nieuwe normen, we op weg zijn om het leven, via een verfijnde, menswaardige en zinvolle juridische beheersing, voor ieder van ons schoner te maken” (*Honderd jaar burgerlijk recht*, o.c., blz. 346).

Dit is de mooiste boodschap die een jurist kan uitspreken. Zij vertolkt een geloof en een hoop, die de overledene zo dierbaar waren.

Het is bovendien in het kader van deze boodschap dat Delva's aandacht meer en meer ging naar een bescherming en uitwerking van de rechten van de persoon, zelfs wanneer het uitdrukkelijk over vermogensrechtelijke

aangelegenheden ging. Dit geheel van persoonlijkheidsrechten noemde hij *privacy*.

Het is mij niet gegeven — het ware trouwens een onmogelijke opgave — achter dit alles nog over de schoonmenselijkheid van de dierbare overledene te praten. „Worüber man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen“. Allen die hem gekend hebben weten wat hij voor ons betekend heeft.

„Wij zullen hem missen in zijn eenvoud en zijn grandezza, met zijn lach en zijn fiere kuif, in zijn strenge redenering en in zijn mooi verhaal, in zijn grondigheid en in zijn speelse zwier, in zijn rimpelloze rechtschapenheid die slechts door zijn goedheid werd geëvenaard” (Rede van Eerste Voorzitter F. Van Parys tot de advocaten-stagairs bij hun beëdiging, Gent 1 september 1980).

Beste Willy,

Een kleine milde attentie van jou is mij bovenal bijgebleven. Toen ik tijdens de verdediging van mijn proefschrift door een lid van de jury vrij scherp onder vuur werd genomen en ik poogde met een drooggeworden mond te repliceren, stond je plots op om mij een glas water te geven en fluisterde je mij in het oor: „Laat je niet doen!“. Ik vrees dat ik jou nooit gezegd heb hoezeer ik dit heb gewaardeerd.

Ik heb mij steeds ingebeeld dat jij pas op een zeer hoge leeftijd als een oude eik plots in één nacht zoudt geveld worden, omdat bomen staande sterven. Ik dacht dit omdat jouw harde jeugdijaren jou diepe wortels hadden gegeven, wortels die jouw persoonlijkheid veel meer bepaalden dan de voor de buitenwereld zichtbare schors; niet jouw schors was hard, maar je wortels zaten diep in de grond.

Men noemde je rechtlijnig en principieel. Maar je waart dit hoofdzakelijk, zoniet uitsluitend, voor jezelf, niet voor de anderen. Dat men je daarom persoonlijk of familiaal zou kunnen treffen, veranderde op generlei wijze jouw houding. Jij tenminste hebt immers „nooit een macht toebehoord, die 't menselijk hart houdt voor een koopbaar ding” (W. Moens). Evenmin heb jij ooit toegegeven aan wat een modieuze stroming was.

Voor de anderen was je milder dan men kon vermoeden. En je wist bovenal het actieve pluralisme — hoe zou het anders kunnen en mogen zijn aan een Rijksuniversiteit? — te beoefenen en te verkondigen: „Pluralisme is diametraal tegenovergesteld aan de bevangen houding die men heeft in geval van verzuiling waar geen openheid moet worden verwacht. Bij een pluralistische levensbeschouwing staat men onbevangen en

ook ongeremd. Het isolationisme wordt automatisch afgeremd, en men komt tenslotte zeer dicht bij de waarheidsliefde, de amicitia, de caritas. Zo zie ik pluralisme vandaag" (W. Delva in interview, *Het politieke dier*, blz. 101-102).

Het is trouwens in die geest dat me één van de boeiendste gesprekken die we ooit in de redactieraad gevoerd hebben, sterk is bijgebleven. We reden met ons viertal van de redactieraad per trein naar Amsterdam voor de jaarvergadering van de vereniging voor vergelijking van het recht in België en Nederland (november 1968), jaarvergadering die telkens samenvalt met een uitgebreide redactieraadsvergadering.

Het treingesprek dat we toen voerden ging over de enkele maanden voordien gepubliceerde encycliek *Humanae Vitae*.

Zonder dit gesprek in al zijn nuances te kunnen weergeven, verliep het meestal zo dat Jacques Matthijs (V.U.B.) en jij, Willy (R.U.G.) goeddeels het Pauselijk standpunt met krachtdadigheid verdedigden en Jan Ronse (K.U.L.) en ikzelf eerder kritisch stonden tegenover dat éne betwiste stuk uit gemelde encycliek. Het gesprek verliep op een hoofse, doch hardnekkige wijze, maar steeds bleef men aandachtig voor andermans argumenten. Jij, Willy, gaf zonder twijfel de toon aan én in de principiële stellingname én tegelijk in de luisterbereidheid. Een heerlijke herinnering...

Pitlo heeft in een beroemd geworden uitspraak gezegd dat „juristen misschien niet de opgewekste disgenoten zijn, maar toch behoren tot hen die de maatschappij schragen”.

Men moet een feestdis met jou hebben meegemaakt om te weten dat jij, in afwijking van gemeld model, beide waart: een jurist die de maatschappij schraagde en een opgewekt disgenoot.

Wij zullen erover waken in de mate van onze beperkte mogelijkheden dat het leven, dat je zo lief was, ondanks jouw heengaan nog een stukje feestelijkheid moge behouden vooral voor je lieve echtgenote, de moedige Frieda, die ervoor gezorgd heeft dat het huis overeind bleef en de sterren niet doofden.

Moge de Heer, waarin je zo sterk geloofde, jou opnemen in Zijn Rijk van Rechtvaardigheid en Liefde.

Marcel STORME

Gent, 6 oktober 1980